ڕەزوان ئەلسائیحی

شیعر و مێژوو

ئەندازەی شیعر لە هیلامییەتی زەمەندا

و: عەبدولڕەحیم سەرەڕۆ

"شیعر ئەو گالیسکە ئەفسووناوییەی دوو ئەسپی سەرکەش ڕایدەکێشن (سۆزو ئەندێشە)، سوارێکی داناو کارامەش دەیرۆڤێت"

ئەمە کۆنترین پێناسەی دەقی شیعرییە کە گریگەکان بەر لە دەیان سەدە باسیان لەسەر کردووە.

وێڕای پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانی مرۆڤ لە شارستانییە شکۆمەندە ئینسانیەکانی هەموو مێژوو شیعر هەر بە ڕۆحە پارێزراوەکەی خۆی ماوەتەوە. وێڕای کارلێکردنەکانی کولتوورو هزرە جیاوازەکان لە داتاشینی شیعرو گۆڕینی ڕوخسارە دەرەکیەکانی، ئێستاشی لەگەڵدا بێت بە هەمان گوڕو تاوی سەردەمە کۆنەکان کاریگەری و بەردەوامی خۆی دەردەخات.

هەر پێشکەوتنێک چ لە بواری زانستیدا یان لە مەیدانی فیکردا بێت زادەی ئەو میکانیزمەن و جەختکردنی ئامادەگی بەرەو پێش چوون و بەردەوامییە لە ئینساندا. کە ئەمەش ناکاتە ڕەتکردنەوەی مرۆڤ بۆ سۆزو ئەندێشە و پێویستی مرۆڤ لە هەموو سەردەمەکانی بە بزاوتێکی تەڕو ناسک دەروونی و بە ئاکام گەیاندنی مەبەستی چێژوەرگرتن لە جوانیەکان. هەر لێرەشەوە شیعر دەبێتە ڕێچکەیەک بۆ ئەندێشە هەست بزوێنەرەکان و تەواوی ئەو بۆچوونانەی کە مرۆڤ لەڕێی ئەکسیری ئەم زەمەنە جەنجاڵەوە زۆر خێرا بەخشی دەکات، زەمەنێکی موتوربە کراو بە فیکروکولتوورە ئینسانیەکان کە گالیسکەی زەمەن زۆر تیژڕەو بەرەو پێشەوەیان دەبات.

پەیوەندی شیعریش بە زەمەن و پێشکەوتنەوە وەک سیمرخە ئەفسووناوییەکان... لە خۆڵەمێشی خۆیەوە سەر لە نوێ ڕۆحی دێتەوە بەرو یندوو دەبێتەوەو کاراتر دەبێت. هەر ئەزموونێکی شیعری بەسەرچوو خۆی لەخۆیدا کەڵەکەبوونی مەعریفەیەکە کە ئەزموونێکی نوێی بە پێی پێوەرو ئەو مەرجانەی کە لەگەڵیدا هاوتا دەبن و جۆرە ئاوێتەبوونێک دروست دەکەن و شان بەشانی ئەو کولتوورو چەمکە هاوچەرخانەی کە نوێگەری ڕەتیان دەکاتەوە شیعر بە نوێترین کلۆج لەدایک دەبێت و پانتاییەک لە دۆزەکە داگیر دەکات.

ئەوەی شیعر لەسەرخستنی خەونەکانیدا جێگیر دەکات و بەسەر ڕۆحە مرۆییەکاندا دەبرێژێت هەمان ئەو هێزە دەروونییە لەبن نەهاتووەیە کە لە دێرزەمانەوە تا ئەمڕۆ بەردەوامەو ئەو کاریگەرییە نەمرەی شیعر وێڕای دەستاو دەست کردنی لەنێو مرۆکاندا هەتا ئەمڕۆش هەر لەسەر بنەمای قبووڵ کردن و گەڕانەوەیە بەرەو هۆنراوەی کۆن لەلایەن خودی شاعیرانەوە، چونکە ئەزموونی نوێگەری لە شیعردا بۆی نییە بگاتە ترۆپک بەبێ ئەوەی هەڵقوڵاوی کاریگەری ئەزموونە کۆنەکان بێت.

چەمکی شیعریش وەک هەر هونەرێکی تر بە پێی سەردەمەکان گۆڕانکاری بە خۆیەوە دەبینێت. چونکە هەر سەردەمێک زادەی هۆشیارییەکی تایبەتە بەخۆی و چەمکە

مـــەعــریفــیـــەکـــانی لەو تـایبـــەتمەندییـــەوە هــەڵدەقـــوڵێن کـــە گـــۆڕان و نـوێبـــوونـەوەو خـــەوبینـین بە گـــۆڕان و گـــۆڕینی واقـــیـع یان شکاندنـی سنـووری مـــەحـــاڵەکـــان لـەخـــۆ دەگرێت. لەم بارەیەوە ئەدیبی گەورەی عەرەب ئەمەل دەنقەل دەڵێت"شیعر سێ ئەندازە لەخۆ دەگرێت (ڕاستی و جوانی و فەڕ [خێر])" ئەم سێ ئەندازەیە کـرۆکـی نەمرییـە لە شـیـعـردا. بێـگـومـــان دەبـێـت ئەویش ڕەچـاو بکرێـت کـە ئـــەم ئـەنـدازەیـە ڕێـژەیـیـــــــەو لـەگـــــــەڵ گـۆڕانکارییـەکاندا گـۆڕانی بەسـەردا دێت و هەرگیز چەسپاو نییە. چونکە فەلسەفە لە سـەردەمـێکەوە تا سـەردەمـێکـی تر جیاوازی و ڕەتکـردنـەوەو گـــــۆڕانـی بـەســـــەردا دێـت و کـــاریگەری تەواوی بـەســـەر بوارەکـــانـی تری ژیانی کولتووری و فەرهەنگیدا دەبێت هەمان شت شـــیـــعـــریش بەر ئەو کـــاریگەرییـــەی و بەرلێککەوتنە دەکەوێت. ئەم پێوانەیە هەموو کـــات نـۆبـەرەی گـــۆڕانکاریـەکـــانە لـە رووی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەلسەفییەوە کە لە ئاکامدا هەر کۆمەڵگەو سەر بە

کـولتـوورێک و دەســـەڵاتێکی تایبـــەت بە خـۆیـان دەبن و لە کـۆمـــەڵگەکـانی تـر جـودا دەکـرێـن، هـەمـــان شت هـەرکـۆمـــەڵگەو جـۆرە ڕەنگێکی تایبـــەت بـە ئەدەبـەکـــەی خـــۆیەوە دەبینێت.

ئەو قـــەوارە زەمـــەنیـــیـــەی کـــە دەکـرێت بە چوارچێوەیەک و شیعری تیا لە دایک دەبێت،

هەرگیز نابێت خۆی لە تاکە ڕوانگەیەکی لاتەریک و دوورەپەرێز و تاک رەهەنددا ببینێتەوە. چونکە وەک ئیبن خەلدوون دەڵێت " زەمەن شتێک دەخاتەوە و گۆڕانکاری بەسەردا دەهێنێت ولە ناویشی دەبات" ئەویش بەپێی لۆژیکی گەشەسەندن و بەرکەوتنەکان لە کاروکاردانەوەدا.

لەم ڕوانگەیەشەوە بوارەکان زۆرتر دەبن لەچۆنیەتی پێگەیشتنی چەمکی شیعر. شێوەی کارپێکردنەکانیش بە پێی گۆانکاری و ئەو گەشەسەندنانەی کە دیاری دەکەن جیاوازیەکانی تێدا دەبینرێت و چەمکی زەمەن سنووردار دەکات، چونکە مێژوو خۆی داهێنەری خەونە سەرەتاییەکانە بۆ بە ئەنجام گەیاندنی مەبەستەکان و بیردۆزەکان و هەرچییەک لە هەمانەی فیکرو وێژدانی مرۆڤایەتیدا کەڵەکە بووە.

هەر چەندە بەراویتەی زەمەن و رەنگدانەوەی شارستانییە یەک لە دوای یەکەکان لێک جودا بن، نووسین و خوێندنەوەی شیعر هەمان ئەو بارمتەیەیە کە بە هونەری جوانکاری و جوانسازی کاریگەری خۆی لە ناخی مرۆڤدا جێدەهێڵێت، شیعر ئاوێنەیەکی ئەفسوناوییە ڕەنگدانەوەی هەستی تیا دەبینرێت ڕووەو ئەو شتانە ئاراستە کراوە کە لە ئەرزشێکی دیاریکراودا بە هەموو سەرکەوتن و گەشەسەندنە هزریەکانەوە دەبینرێن.

بەڵام ژمارەی ساڵەکان و مێژووی ڕووداوەکان بە تەنها پۆلین کردنێکی وەهمییە بۆ ئەو هێڵکارییە زەمەنییەی کە رابردوو چ دوور چ نزیک لە زاکیرەی تاکدا جێی دەهێڵێت. بەڵام زەمەنی راستەقینە زەمەنێکە لە ڕەنگدانەوەی قەسیدە چونکە خۆی لە خۆیدا ئیستاتیکایەکی گرژ و ئاڵوزە لە سەردەمێکی چڕو هەڵکەوتوودا کە سەرڕێژە لە وێنەی هەست و بەرامی ساز.

لێرەوە هەر قسەکردنێ لەسەر شیعر قسەکردنێکی پێشوەختە، چونکە شیعر وەک ڕەگەزەکانی سروشتە، کێ دەزانێ دواڕۆژێ هەوا و ئاو و خۆڵو ئاگر چییە؟

شیعریش بەراویتەی زەمەن و مەردووم و خاک و خۆشی و ئازارەکانە و چارەنووسی بە چارەنووسی ئەوانەوە بەندە.